

Teologia duchowości

konspekty wykładów

opracował Jan Słomka
współpraca Karolina Dobies

wersja robocza

Katowice 2013

TD jako nauka i to teologiczna

Teologia jako nauka

- posiada swoje metody, przedmiot, źródła i cele
- Jako teologia zakłada istnienie rzeczywistości nadprzyrodzonej i przyjmuje wszystkie zasady uprawiania teologii w Kościele katolickim

Teologia duchowości jako nauka

- długa historia **praktyki** – podręczniki ascetyki, wykłady ascetyki, ascetyka – koncentracja na praktyce życia (np. zakony – wykłady służące umocnieniu życia duchowego)
- TD jako **dyscyplina teologiczna** została wyodrębniona najpóźniej, ale jako próba opisywania życia wiary jest zupełnie podstawowa

Teologia duchowości wśród dyscyplin teologicznych

- TD znajduje się pomiędzy teologią moralną a teologią dogmatyczną
- TD korzysta ze wszystkich dziedzin teologicznych. Jest najmniej służebna wobec innych dyscyplin teologicznych (Służebny charakter dyscyplin teologicznych: np. biblistyka służy m.in.. t. moralnej i t. dogmatycznej)

Teologia duchowości a nauki humanistyczne

- w centrum TD jest **człowiek**, a więc
- TD korzysta z nauk humanistycznych: psychologia, antropologia filozoficzna, religioznawstwo, historia kultury
- uwzględnia każdą naukę mówiącą o człowieku

Krytyczne podejście do nauk pomocniczych

Psychologia (od gr. ψυχή *psyche*= dusza, i λόγος *logos*= słowo, myśl, rozumowanie)

- nauka empiryczna, zajmująca się badaniem mechanizmów i praw rządzących zjawiskami psychicznymi oraz zachowaniami człowieka
- odrzucenie dwóch skrajnych podejść: tylko psychologia lub tylko duchowość

Filozofia

- Jak w całej teologii, filozofia jest szczególnie ważnym „narzędziem”:
- istotna jest koncepcja człowieka. Odrzucenie koncepcji redukcjonistycznych: marksizm, freudyzm ...
- TD nie przyjmuje jednej konkretnej koncepcji antropologicznej

Nauka o literaturze, sztuce...

- Ponieważ badają dokonania ducha ludzkiego, są pomocne

Podstawowe założenie TD: **człowiek jest otwarty na Boga** (*homo capax Dei*)

Przedmiot teologii duchowości

Przedmiot materialny: człowiek jako istota religijna

Przedmiot formalny: doświadczenie duchowe chrześcijan, sposób przeżywania wiary w Boga

Historia:

- Średniowiecze – idea wiedzy obiektywnej. Prawda jako zgodność rozumu z rzeczywistością
 - Oświecenie - Isaac Newton – eksperyment. Nauka oparta na indukcji zaczynającej od eksperymentu, zamiast tradycyjnej dedukcji.
 - czy prawda i prawo wywodzą się z doświadczenia, czy tylko „od góry”?
 - doświadczenie – eksperyment fizyczny różni się od doświadczeń charakterystycznych dla człowieka
 - pojęcie doświadczenia w fenomenologii – Husserl – intuicja jako doświadczenie bezpośrednio
- Jeden z najważniejszych problemów TD: **doświadczenie mistyczne** jako wyjątkowe, „bezpośrednie” doświadczenie Boga.

CEL:

Teologia duchowości to studium, a nie rekolekcje. Nie jest zatem jej bezpośrednim celem przyczynienie się do podniesienia jakości życia duchowego. Ma na celu usystematyzowanie i wzbogacenie wiedzy.

Odniesienia do siebie są jednak nieuniknione przy studiowaniu jakiegokolwiek nauki o człowieku. np. psychologii, medycyny (przy omawianiu każdej kolejnej jednostki chorobowej studenci odnajdują u siebie jej kluczowe objawy. Jednak statystyki nie wykazują zwiększonej śmiertelności studentów medycyny.)

Jeden z podziałów religii:

- religie objawienia zewnętrznego (historycznego) np. Judaizm, Islam – „religie Księgi”
- religie objawienia wewnętrznego (iluminacji) np. Hinduizm, Buddyzm

Miejsce chrześcijaństwa w ramach tego podziału?

- Jezus Chrystus – osoba historyczna
- Jezus Chrystus – w Nim objawia się Bóg, jest Synem Bożym
- A więc: mistycy – ich doświadczenie nie wnosi nic nowego do objawienia

Chrześcijaństwo znajduje się pomiędzy religiami objawienia zewnętrznego a religiami objawienia wewnętrznego, chociaż nie idealnie pośrodku. Chrześcijaństwu bliżej jest do religii objawienia zewnętrznego.

Chrześcijaństwo nie jest „religią Księgi”, jest „religią Osoby”.

Duch Święty działa w sercu człowieka – działanie Boga, które dopełnia to, co zostało dane w Piśmie Świętym.

Metoda i źródła, tematy

Metoda

- naukowa w takim sensie w jakim teologia jest nauką
- selektywnie ukierunkowana analiza tekstów
- próby systematyzacji: między analizą a syntezą

Źródła – teksty wielkich mistrzów duchowości oraz wszystkie źródła teologii

Tematy

- rozwój życia duchowego (etapy, zasady)
- wzorce świętości, ideały
- człowiek wierzący w relacjach (do siebie, wspólnoty, świata, Boga)
- wiara w Kościele
- formy pobożności (praktyki, modlitwa, liturgia)
- Pismo Święte jako tekst duchowy
- punkty ciężkości, wrażliwość w różnych okresach i miejscach
- praktyki ascetyczne
- kobiety i mężczyźni / małżeństwo i dziewictwo

Np. mówiąc o sakramentach nie dążymy do wykładu dogmatycznego – jak kształtowała się nauka Kościoła o sakramentach, ale do spojrzenia, jak sakramenty były przeżywane w Kościele w danym czasie i miejscu czyli zakładamy naukę dogmatyczną, ale nie udowadniamy, że w każdym czasie i miejscu sakramenty były przeżywane i przyjmowane po prostu jako aplikacja nauki dogmatycznej.

Duchowość judaizmu

BÓG

- Bóg Judaizmu - Bóg przymierza, które zawarł z jednym ludem – Żydami (Żyd – narodowość, żyd - religia)
 - Bóg przemawiający przez Prawo i proroków
 - Prawo jest obecnością Boga wśród żydów
 - Przymierze i Wyjście są ważniejsze niż Stworzenie
- Bóg dał Prawo. Teraz do ludzi – żydów należy samodzielne życie w świecie.

LUD WYBRANY

- najważniejszy dla żydów był fakt przynależności do ludu
- kto jest Żydem? Urodzony z matki Żydówki
- duchowość nie misyjna, trwały podział żydów – poganie (chyba dopiero chrześcijaństwo ze swoim uniwersalizmem jest z natury misyjne), prozelita na zawsze pozostawał prozelitą.

OBIETNICA

- pomyślność ludu (pierwotna wersja – pomyślność doczesna)
- wymiar indywidualny obietnicy – dobre życie na ziemi (potomstwo, bogactwo)
- brak obietnicy indywidualnej nieśmiertelności

c.d. duchowość judaizmu

PRZYMIERZE

- nie jest to umowa równego z równym. W starożytności przymierze proponował zwycięzca pokonanemu. Ta idea przymierza jest realizowana na górze Synaj.
- w przymierzu są zawarte **wymagania** (prawo) i **obietnice** (pomyślność ludu)

POBOŻNOŚĆ

- wykonywanie Prawa
- ofiary: dziękczynne, przebłagalne, oczyszczające
- kult świątynny
- brak podziału: święte – świeckie
- brak jakiegoś wzoru wzrastania w świętości, doskonałości
- ziemska, doczesna pobożność

GRZECH

- niewierność przymierzu
- wykroczenie przeciwko Bogu
- konieczność oczyszczenia przed Bogiem

c.d. duchowość judaizmu

BŁOGOSŁAWIEŃSTWO

- dostatnie życie
- potomstwo
- bogactwo i jego pomnażanie jest dobre samo w sobie – służy umocnieniu Ludu, jest wypełnianiem woli Boga, życiem w przymierzu
- **ubóstwo** – samo w sobie nie jest znakiem błogosławieństwa, ale ubogi jest pod szczególną ochroną Jahwe; obowiązek pomocy

KOBIETA / MĘŻCZYŻNA / DOM

- brak ideału bezżeństwa i dziewictwa
- dom miejscem sprawowania liturgii (liturgia paschalna i szabatowa) i przekazu wiary
- kult sprawowali mężczyźni
- brak idei równości kobiet i mężczyzn
- prawo chroniło jednak kobietę jako słabszą i niższą
- seksualność, współżycie płciowe – podporządkowane Prawu, dobre bo służy prokreacji – pomnażaniu Ludu, ale nie tylko służebność prokreacji:
 - jest w Starym Testamencie Pieśń nad pieśniami – pochwała zakochania, miłości erotycznej

c.d. duchowość judaizmu

Już w Starym Testamencie pewne schematy były przełamywane.

Np. choroba jako kara za grzechy: Księga Hioba – przełamanie schematu.

PSALMY

- teksty opisujące duchowość Izraela
- modlitwa żydów

(Chrześcijaństwo przejęło Psalmy w całości.)

W ostatnich latach przed Chrystusem:

- myśl o indywidualnym zmartwychwstaniu
- idea bezżenności i dziewictwa dla Boga
- wskutek klęsk politycznych idea „ludu wybranego” ulega uduchowieniu
- Mesjanizm: w życie duchowe wpisuje się oczekiwanie, tęsknota

Chrzest – fundament duchowości chrześcijańskiej

Chrzest w pierwszych wiekach

- fakt chrztu przeżywany jako coś istotnego – uznanie Jezusa Chrystusa
- formuła zewnętrzna – woda (jednorazowe obmycie)

Znak zewnętrzny chrztu przeżywany jako:

- wejście do Kościoła
- zjednoczenie z Chrystusem

Dwa elementy katechezy chrzcielnej:

- umocnienie (nie ma takiego grzechu, który nie mógłby być zmyty przez chrzest)
- przeestroga (drugiego chrztu nie będzie; człowiek wracający do starego życia zmarnuje dar)

Nazwy chrztu

- przyjęcia imienia Jezus, pieczęć,
- oczyszczenie
- nowe narodzenie (J)
- śmierć i zmartwychwstanie z Jezusem Chrystusem (Rz 6)
- oświecenie

Eucharystia. Pokarm i ofiara, jedyny kult Nowego Ludu. Prawdziwe Ciało Chrystusa - obecność

Chrześcijanie odżegnywali się od wszelkiego powinowactwa z kultami pogańskimi. Nie uznawali chrześcijaństwa za religię, rozumianą jako kolejny kult – ale za nowy sposób życia.

Dziękczynienie

Uczta, centrum życia kościoła lokalnego, wspólnoty. Wykluczenie z Eucharystii to ekskomunika.

Tekst Justyna: chrześcijanie nie składają ofiar bogom...

Zachód – ofiara, powtórzenie ofiary Chrystusa

Tekst Cypriana

Chleb Eucharystyczny przekazywano sobie jako znak wspólnoty, przechowywano w domach, aby karmić się nim codziennie, ale nie było osobnego kultu Postaci Eucharystycznych

Katechezy Cyryla Jerozolimskiego – prawdziwe Ciało Chrystusa

Dwa nurty duchowości w I – II w.:

- duchowość męczeńsko – eschatologiczna
- duchowość miejsko - obywatelska

Duchowość męczeńsko - eschatologiczna

Duchowość charakterystyczna dla chrześcijaństwa Azji Mniejszej, ale obecna także w Rzymie i Afryce Północnej

CECHY:

- eschatologia (oczekiwanie rychłej paruzji)
- milenaryzm – eschatologia spełniona
- poczucie, że świat jest zły – obraz wielkiej nierządnicy – Cesarstwo Rzymskie
- duchowość wspólnotowa (przynależność do małej grupy i do Kościoła powszechnego)
- życie w Duchu
- życie w Kościele – Eucharystia, modlitwy, proroctwa (kobiety i mężczyźni), ekstazy

Spór o ekstazy

Pojawiło się pytanie czy ekstazy mają wartość na zgromadzeniach chrześcijan? Czy zbliżają do Boga czy oddalają?

Dwa stanowiska w sporze:

- „za” - chrześcijaństwo azjatyckie (ekstazy i prorokowanie są dobre w modlitwie, są objawieniem woli Boga)
 - „przeciw” - chrześcijaństwo stoickie
-
- zapał misyjny
 - dziewictwo i bezżenność (znak tego co nadejdzie; motywowane nie ascetycznie, lecz eschatologicznie)
 - męczeństwo
 - męczeństwo jako drugi chrzest (chrzest krwi)
 - męczeństwo to uczestnictwo w męce Chrystusa
 - męczeństwo jako znak mocy ducha – autentycznego Kościoła
 - Ignacy Antiocheński – List do Rzymian (pragnie męczeństwa, po nim następuje natychmiastowe spotkanie z Chrystusem, męczeństwo dopełnienie ofiary eucharystycznej)
 - duchowość chrystocentryczna

Męczeństwo Perpetuy i Felicyty:

Zob. tekst nr 1.

- klasyczny tekst chrześcijaństwa azjatyckiego (202 r. Afryka)
- pragnienie męczeństwa, życie jako przygotowanie do męczeństwa
- obojętność wobec tego świata, jako przeznaczonego na zniszczenie
- nienawiść wobec pogan – rzymian, jako niesprawiedliwych, okrutnych, tych, którzy idą na zatracenie

Hipolit, zob. tekst nr 2.

przypadek skrajny

- wiara w prorocтва
- eschatologia spełniona

Duchowość miejsko - obywatelska

- chrześcijaństwo oparte na stoicyzmie
- chrześcijaństwo było religią miejską
- chrześcijanin to człowiek kultury
- chrześcijanin to dobry obywatel
- stwierdzenie, że chrześcijaństwo to prawdziwa filozofia (Justyn), a nie kult, religia
- w sytuacji wyboru chrześcijanin opowiada się za Chrystusem – prawdziwym życiem – a więc, gdy trzeba, wybiera męczeństwo
- życie jako służba – officium

List do Diogneta - „manifest” duchowości miejsko – obywatelskiej

Zob. tekst nr 3.

nie kult materialny, lecz sprawa rozumu, kult w duchu

chrześcijanin jest obywatelem tego miasta, którego obywatelem był przed nawróceniem

nie ma ucieczki od świata, chrześcijanie słuchają ustalonych praw

w tekście narasta podkreślanie różnic między chrześcijanami i niechrześcijanami

nie ma tak żywej gorliwości misyjnej; wystarczy obecność chrześcijan

przyznanie wartości męczeństwu (dyskretnie, bez entuzjazmu)

Męczennicy scylitańscy

Zob. tekst nr 4.

- najstarszy datowany łaciński tekst chrześcijański (ok 180 r.)
- chrześcijanie żyją w ramach społeczności: płacenie podatków, wykonywanie swojego zawodu jako czegoś normalnego, przestrzeganie prawa
- posłuszeństwo wobec prawa rzymskiego, gotowość do wszelkich ustępstw tylko nie do oddania czci boskiej Cesarzowi
- akceptacja męczeństwa, brak jednak entuzjazmu i wielkiego pragnienia śmierci męczeńskiej

Stoicyzm jako duchowość

Stoicyzm

- nie zna dualizmu, świat jako jedność
- świat jest kosmosem, a nie chaosem; kosmos przeniknięty przez Logos
- nie ma idei upadku w opisie świata
- Zbigniew Herbert i jego Pan Cogito oraz Do Marka Aurelego

Platonizm

- źródło istnienia dobra, prawdy i piękna jest poza kosmosem
- świat jest upadły; doskonałość jest poza światem

Neoplatonizm

- łagodzi ideę upadku świata

Chrześcijaństwo zaabsorbowało platoński obraz upadłego świata i stoicki obraz jednego świata.

Stoicyzmowi brakuje stwierdzenia skąd jest świat – brak pojęcia Boga Stwórcy.

Przykład zaabsorbowania kosmologii stoickiej w chrześcijaństwie

Klemens „Porządek świata” (rozdział 20) - punktem wyjścia jest Stwórca, następnie przechodzi do przedstawienia świata jako uporządkowanego. Wszystko trwa w harmonii:

Św. Klemens Rzymski, List do Kościoła w Koryncie, zob. tekst nr 5.

c.d. stoicyzm jako duchowość

Człowiek

- w człowieku jest pierwiastek ziemski i boski, boski to rozum, on ma panować nad popędami
- struktura całego kosmosu i struktura człowieka są „paralelne” (makro i mikrokosmos)
- stan panowania nad popędami, stan doskonałości to **cnota**

Cnota

- stan, który osiąga się przez umysł
- cnota to pełne zrozumienie praw natury, nie tylko na poziomie intelektualnym, ale przede wszystkim emocjonalnym
- cnotę można tylko osiąść całą, albo w ogóle jej nie mieć
- kto raz osiągnął prawdziwą cnotę, jest już "bezpieczny" w tym sensie, że nie grozi mu nigdy jej utrata
- stoicyzm nie stopniuje złych czynów (z tym polemizowali pisarze chrześcijańscy)
- popęd seksualny to popęd, a więc niższy (do opanowania i ujarzżenia)

Cnota jest naturalnym stanem człowieka, jednak w jej osiągnięciu przeszkadzają większości ludzi "złe popędy". Popęd jest też naturalnym zjawiskiem duszy, ale staje się zły, kiedy wymyka się spod kontroli rozumu i zmusza do czynów sprzecznych z naturą. Zadaniem cnoty jest więc trzymanie na wodzy popędów i wygaszanie ich. Prawdziwie cnotliwy człowiek to ten, który osiągnął stan pełnej obojętności wobec świata – niczego nie pragnie i niczego się nie lęka. To *apatheia*. (ideał greckiego mędrca)

Natura według stoicyzmu – naturalny stan świata to stan harmonii i porządku; naturalny stan człowieka to stan harmonii. Natura świata i człowieka jest rozumna.

Dwie odmiany stoicyzmu

stoicyzm grecki (wschodni)

- niewrażliwość na świat
- zamknięcie, oderwanie od ziemi, skierowanie ku górze
- *Anthropos*

Klemens Aleksandryjski (wschód)

„Pedagog” („Wychowawca”), „Kobierce”

stoicyzm łaciński (zachodni)

- służba państwu
- Aktywność
- *Homo*

Ambroży z Mediolanu (zachód)

„Obowiązki duchownych”

Marek Aureliusz (stoicyzm łaciński)

Zob. tekst nr 6.

- stoik wie, że dobro jest piękne, trzeba być dobrym dla samego dobra
- stoik jest człowiekiem wyniosłym (nie ma miejsca na pokorę)
- stoik musi zmagać się ze złem innych, nie oczekuje od innych niczego
- brak cnoty nie unicestwia człowieczeństwa
- liczy się braterstwo wynikające z natury ludzkiej - rozumnej
- stoik zgadza się na rzeczywistość świata (nie ma miejsca na pytanie „dlaczego?”)
- gniew to popędliwość, musi być opanowany przez rozum
- istnienie świata i życie człowieka jest celowe
- w tym życiu najdoskonalszym tworem jest państwo (Aureliusz czuł, że przynależy do państwa)
- spełnienie życia to służba państwu
- życie jest znikome i ulotne – brak wizji indywidualnej nieśmiertelności duszy i ciała
- ratunkiem jest rozum, filozofia – doskonalenie siebie według wzoru stoickiego
- w obliczu nieuniknionej śmierci stoik widzi cnotę jako najlepsze i jedyne czego może się w życiu trzymać
- sprawiedliwość, roztropność, dzielność, szczerść – program życia
- filozof ma przemawiać do rozsądku drugiego człowieka, ale nie może zmuszać go do przyjęcia prawdy
- zwracanie się do bogów jest czymś względnym – stoik nie jest specjalnie religijny, choć bogów szanuje
- brak ideału więzi między mężczyzną i kobietą – to rzeczy niższe

Klemens Aleksandryjski

- idea apatheii przyjęta wraz z nazwą wprost od stoików
- „Pedagog” - ideał apatheii utożsamia z wysoką kulturą życia codziennego
- „Kobierce” - gnostyk chrześcijański to prawdziwy gnostyk

Chrześcijański gnostyk:

- poznanie Boga i Jego tajemnic to najważniejszy cel życia (to wykracza poza stoicyzm)
- gnostyk wypełnia przykazania nie ze strachu lub ze względu na nagrodę, ale z miłości do Boga

Klemens w duchu neoplatońskim rozwija wątek pragnienia poznania Boga

- zbawienie to pełne poznanie i zjednoczenie z Bogiem

Ambroży z Mediolanu, koniec IV w.

Świadomie wniósł do posługi biskupiej dorobek kultury rzymskiej.

- „Obowiązki duchownych” (De officiis ministrorum) – podręcznik dla seminariów duchowych – tytuł pochodzi od dzieła Cyserona „De officiis” (program etyki urzędnika rzymskiego). Ambroży przejął układ dzieła Cyserona.
- aplikacja etyki i duchowości stoicyzmu rzymskiego jako wzoru duchowo – etycznego do formowania kleru
- dla biskupa i prezbitera punktem odniesienia jest Kościół, a on jest urzędnikiem
- potrzeba zarządzania pobożnością ludową (zakazanie lub pielęgnowanie pewnych praktyk)

•Wzory duchowości kleru:

- Zachód – doskonały urzędnik
- Wschód – doskonały mnich

Orygenes – tematy duchowości

Antropologia Orygenesesa – oparta na nauczaniu św. Pawła.

Schemat I : duch – dusza – ciało

Duch

- najwyższa część człowieczeństwa
- miejsce działania Ducha Bożego
- niezdolny do grzechu, ale „drętwiejący” pod wpływem grzechu

Dusza

- centrum człowieczeństwa
- dusza rozumna, biblijne serce człowieka
- w duszy jest siedziba wolnej woli i poznania rozumowego
- dusza jest obrazem Boga
- w ramach duszy jest pierwiastek niższy; zmysłowość, cielesność
- pierwiastek niższy duszy jest efektem upadku

Dusza rozumna jest wolna i może kierować się ku temu co niższe albo ku duchowi. Stan fatalny to trwanie pośrodku. Lepiej, gdy dusza upadnie w dół, ponieważ wtedy ma szansę widzieć zło i zapragnąć zmian. Wraca do ducha, który otwiera się na Ducha.

Ciało

- ciało ziemskie jest związane z upadkiem
- cielesność nie jest znakiem kary (kara to dusza niższa), jest narzędziem powrotu

c.d. Orygenes - tematy duchowości

Bóg działa

- Duch i Słowo to działanie Boga
- Duch działa na ducha
- Słowo przemawia do duszy rozumnej – działa jakby od zewnątrz
- Im bardziej dusza rozumna otwiera się na Słowo, tym bardziej duch otwiera się na Ducha (antropologia otwierająca przestrzeń na mistykę)

Schemat II: człowiek wewnętrzny – człowiek zewnętrzny

- Człowiek zewnętrzny – zmysły zewnętrzne umożliwiają poznanie świata zewnętrznego
- Człowiek wewnętrzny – zmysły wewnętrzne umożliwiają poznanie świata duchowego (wzrok duchowy, słuch duchowy itd.)

Dwa pola zastosowań schematu II

- egzegeza
- praktyka ascetyczna

c. d. Orygenes – tematy duchowości

Wcielenie

- chrystologia odgórna – Jezus – Bóg wcielony. Człowieczeństwo Jezusa to droga do zjednoczenia z Bogiem
- wcielenie jest teologiczną podstawą do mówienia o poznaniu Boga
- wcielenie to nie tylko fakt historyczny; działanie Logosu trwa

Pismo Święte

- Pismo Święte = Słowo Boże = Logos
- przedwieczne Słowo Boże w Trójcy jest tym Słowem, które objawiło się w Jezusie Chrystusie. Jest tym Słowem, które objawia się w Piśmie Świętym
- wiedza jest niezbędna do właściwego czytania Pisma Świętego

Droga do Boga

- w tym życiu człowiek może wspinać się do Boga
- fundamentem poznania Boga jest Logos

Orygenes – ten sam czas co Plotyn. Plotyn – jedyne, co warto robić to wznosić się ku jedni (niema, bierna).

Trzy etapy wznoszenia: oczyszczenie, oświecenie, zjednoczenie.

c. d. Orygenes – tematy duchowości

Sens życia – oczyszczenie

- narodziny w ciele to efekt upadku w preegzystencji
- życie ziemskie jest czasem płaczu
- dzień śmierci może być dniem narodzin
- sens tego życia to oczyszczenie, aby śmierć była narodzeniem dla nieba

Oczyszczenie po śmierci

- czeka tych, którzy nie oczyszczą się w tym życiu
- oczyszczenie po śmierci to jakby przejście przez ogień
- oczyszczenie jest czasowe, bierne, bolesne
- u Orygenesesa nie ma miejsca na wieczne potępienie – duch człowieka nie podlega grzechowi, więc nie może na wieczność pozostać poza Bogiem

Misje

- to działanie Logosu – Logos przemawia do każdego, więc nie ma naglącej konieczności misji. (zupełnie odmiennie przeżywano wezwanie do misji w chrześcijaństwie azjatyckim - jako naglące wezwanie)

Modlitwa chrześcijańska

Ważne było, aby modlitwa nie była bałwochwalstwem, dlatego katechumenów uczono słów „Ojcze nasz..” , starożytność nie zna pochwały modlitwy „spontanicznej”. Słowa Pisma zapewniały ortodoksję modlitwy...

Komentarz Orygeneses do „Ojcze nasz...”

- Apostołowie prosili Jezusa, aby nauczył ich modlitwy: „naucz nas modlić się” - wg Orygeneses prosili o umiejętność modlitwy nie tylko słowami, ale duchem
- „Chleba naszego powszedniego daj nam dzisiaj” - wg Orygeneses jest to prośba o dary duchowe

wnioski:

- modlitwa chrześcijańska wychodzi poza słowa, jest modlitwą ducha
- chrześcijanin powinien prosić o dary duchowe, prośba o rzeczy ziemskie to modlitwa pogan
- cztery rodzaje modlitwy wg Orygeneses: modlitwa duchem, dziękczynienie, prośba, przebłaganie

Dwie koncepcje człowieka i świata

Stoicyzm

- idea upadku jest nieobecna w opisie człowieka
- jest postulat pracy nad sobą
- kres doskonałości jest ziemski
- rozum ludzki powinien panować nad tym co niższe
- **doskonałość polega na samodzielności człowieka, nie ma mocno zarysowanej relacji do tego, co wyższe**
- antropologia stoicka koncentruje się na przekazie zewnętrznym
- niższe zmysłowe siły w ciele trzeba poskromić (asceza ciała)

Orygenes

- antropologia zbliżona do Plotyna
- historia upadku wpisana w strukturę człowieka; ciało ziemskie jest związane z upadkiem
- cielesność nie jest znakiem kary (kara to dusza niższa), jest narzędziem powrotu
- **człowiek nie powinien próbować żyć samodzielnie; człowiek jest otwarty na szukanie Boga i Jego pomocy**
- **wolna wola człowieka powinna zjednoczyć się z Bogiem (to jest spełnienie człowieka)**
- walka dobra ze złem toczy się wewnątrz duszy – życie duchowe nie koncentruje się na ascezie ciała

Monastycyzm - próba definicji

Monastycyzm

Monachos – samotnik

starszy od chrześcijaństwa

zjawisko większe od każdej poszczególnej religii

zjawisko nierównomiernie występujące w poszczególnych religiach

Elementy życia monastycznego

1. Odłączenie od świata (wyjście)

- odłączenie we wspólnocie (klauzura) albo samotnie (pustynia)

- częścią tego odejścia jest dziewictwo i celibat

2. Praktyki ascetyczne (droga)

- różnorodność praktyk ascetycznych

- elementy stałe: ograniczenie snu i pokarmu

3. Mistyczne aspiracje (cel)

- wyostrzony zmysł Absolutu

- dążenie do zjednoczenia z Absolutem

Monastycyzm w świecie religii niechrześcijańskich

Buddyzm

- jest religią monastyczną
- społeczność nie postrzega siebie bez istnienia wspólnoty mnichów
- obecność wielkich klasztorów np. tybetańskich

Hinduizm

- monastycyzm hinduski to paradoks
- życie zakonne hinduistów nigdy nie było zorganizowane
- dominuje życie samotnicze

Buddyzm i Hinduizm – zdominowane przez monastycyzm, ale zorganizowany inaczej w każdej z tych religii

Judaizm

- w tradycji żydowskiej monastycyzm nigdy nie nabrał dużego znaczenia

Islam

- nigdy oficjalnie nie uznał i nie zorganizował życia zakonnego w formie instytucji
- „nie ma monastycyzmu w Islamie”

Kultura grecka

- Pitagorejczycy - wspólnota, która można zakwalifikować jako monastyczną

Chrześcijaństwo jest pośrodku

Dzisiaj:

- Katolicyzm – bogactwo form życia zakonnego
- Poreformacyjny Zachód – świadome zerwanie z tradycją monastyczną
- Prawosławny Wschód – klasztory podstawowe źródło życia duchowego

Monastycyzm chrześcijański

Archetypy (idee przewodnie będące inspiracją dla mnichów)

1. Naśladowanie Chrystusa

•Antoni Pustelnik

„Chrystus ze względu na swego Ojca zechciał być posłusznym we wszystkim aż do śmierci, a był a krzyżowa (Flp 2, 8), ażeby stała się naszym zmartwychwstaniem i aby jej władca, diabeł został unicestwiony.” (Listy 5, 3)

„Antoni szedł pewnej niedzieli na Eucharystię, myśląc o apostołach, którzy *opuścili wszystko i poszli za Zbawicielem* i o chrześcijanach z Jerozolimy, którzy *po sprzedaniu wszystkich rzeczy przynieśli pieniądze apostołom i składali je u ich stóp jako dar dla potrzebujących*. Kiedy wchodził do kościoła, czytano właśnie Ewangelię i usłyszał, jak Pan powiedział bogaczowi: *Jeśli chcesz być doskonały, idź sprzedaj, co posiadasz... potem przyjdź i chodź za Mną (Mt 19, 21)*. Wtedy, myśląc, że wspomnieniem o świętych natchnął go sam Bóg i że te słowa były czytane dla niego..., *całą posiadłość, którą miał po przodkach oddał chłopom ze swej wsi*.

2. Tęsknota za pierwotną wspólnotą chrześcijańską

•Jan Kasjan

„Wspólne życie zakonne wzięło początek w czasach przepowiadania ewangelii przez apostołów. Tym życiem żyła już bowiem w Jerozolimie cała owa rzesza wierzących, o której piszą Dzieje Apostolskie (...).”

(„Rozmów dwadzieścia cztery”, XVIII, 5, 1- 4)

•duży wpływ Dz 2, 44 – 45; 4, 32 – 34

•mnisi jako realizatorzy ideału pierwotnego Kościoła

c.d. Monastycyzm chrześcijański

3. Przygotowanie do męczeństwa

- Apoftegmat przypisywany św. Atanazemu

„Mówi się często wśród was: Gdzie jest prześladowanie, by zostać męczennikiem? Bądź męczennikiem w swym sercu, umrzyj dla grzechu, umartwiaj ziemskie członki, a będziesz męczennikiem w swych intencjach”

- mnisi widzą siebie jako następców męczenników
- życie monastyczne jako naśladowanie Chrystusa ukrzyżowanego

4. Walka z demonami

- św. Benedykt

„ Do ciebie więc kieruję teraz moje słowa, kimkolwiek jesteś ty, co wyrzekasz się własnych chęci, a chcąc służyć pod rozkazami Chrystusa Pana, prawdziwego Króla, przywdziewasz potężną i świętą zbroję posłuszeństwa.”

- mnich jest jak żołnierz, który walczy z demonami

5. Duchowe Wyjście

Fragmety biblijne stanowiące inspirację dla tej idei monastycznej:

- wyjście Abrahama (Rdz 12, 1; Hbr 11, 8.13) – wychodzi z ziemi znanej do obcej (obcość)
- Mojżesz (Wj 17, 11 – 12) – wyjście z niewoli do wolności
- Eliasz (Oz 2, 16) – wyjście na górę Horeb albo Karmel

c.d. Monastycyzm chrześcijański

6. Naśladowanie życia aniołów

- Bazyli

„Psalmodya jest robieniem tego, co czynią aniołowie życiem na sposób niebiański i spalaniem się przed Bogiem jako całkowicie duchowe kadzidło.”

- Ewagriusz

„Przez prawdziwą modlitwę mnich staje się podobny aniołom.”

- Ambroży

„Cecha właściwą wojsku mniszemu, które jest wojskiem anielskim, jest częste wychwalanie Boga, nieustanna modlitwa i życie we wstrzemięźliwości.”

7. Powrót do niewinności Adama

- Jan Chryzostom

„Mnisi zajmują się tym, czym zajmował się Adam zanim zgrzeszył, kiedy odziany w chwałę, poufale rozmawiał z Bogiem.”

- Adam – istota kontemplacyjna; żyje w harmonii ze zwierzętami

- podejmowanie życia monastycznego, aby już tu na ziemi stać się jak Adam przed grzechem

c.d. Monastycyzm chrześcijański

8. Czujne oczekiwanie na Paruzję

- Jan Chryzostom

„Mnisi składają dzięki Bogu za cały wszechświat, jakby byli ojcami całej ludzkości; dziękują Bogu za wszystkich i wprawiają się w prawdziwym braterstwie.”

- Jan Klimak

„Modlitwa, w swojej istocie, jest rozmową i zjednoczeniem człowieka z Bogiem. Swoją mocą podtrzymuje ona świat.” („Drabina do nieba” 28)

- Ewagriusz

„Mnichem jest ten, kto od wszystkich jest oddzielony i zarazem ze wszystkimi złączony.” („O modlitwie”, 124)

- wzór mnicha – wierny sługa czekający na powrót Pana

- czuwanie – mnich czuwa nie tylko dla siebie, ale dla wszystkich ludzi za którymi się wstawia

- miasto śpi, a strażnicy czuwają

9. Życie mnisze prawdziwą filozofią

- Hieronim

„Na pustyni uprawia się filozofię i zachowuje się siebie na przybycie Chrystusa... Zważcie mnisi na wsą godność.”

- Jan Kasjan – opisuje Ojców Pustyni jako „bohaterów chrześcijańskiej filozofii”

- mnich jako filozof

- tu na ziemi mnich prowadzi życie najlepiej, jak tylko można prowadzić

Początki monastycyzmu chrześcijańskiego

- postacią założycielską jest **Antoni Pustelnik** (250 – 356)
- Antoni był Egipcjaninem
- jako młody człowiek usłyszał słowa Ewangelii, w których Jezus zwraca się do bogatego młodzieńca. Antoni przyjmuje te słowa jako adresowane do siebie. Wyruszył na pustynię i rozpoczął samotne życie.
- Antoni żył w zupełnym odosobnieniu. Następnie zaczął przyjmować uczniów, a od 310 roku ruch pustelniczy stał się „masowy”.
- „Życie Antoniego” - dzieło zrobiło duże wrażenie na św. Augustynie.
- monastycyzm pustelniczy był żywy w Egipcie do czasów inwazji muzułmańskiej
- ducha tego monastycyzmu można odczytać z *Apoftegmatów* (apoftegmat z języka koptyjskiego oznacza słowo, powiedzenie). np. powiedzenia Antoniego Pustelnika: „Zabierz pokusy, a nikt nie będzie zbawiony”, „Ja się już Boga nie boję, ja już Go kocham”.

Duchowość ojców pustyni

1. Duchowość ascetyczna

- codziennością mnicha jest praktykowanie ascezy (ograniczenie snu i pożywienia)
- nie jest to asceza typu pokutnego, jej zadaniem jest oczyszczenie

2. Duchowość biblijna

- pustelnicy opanowywali na pamięć teksty Pisma Świętego
- były to jedyne słowa warte zapamiętania

3. Duchowość ainstytucjonalna

- obojętność wobec instytucji i struktur Kościoła
- dystans, a nie wrogość wobec Kościoła

4. Duchowość asakramentalna

- sakramenty nie odgrywają znaczącej roli (chrzest jest ważny, Eucharystia już nie)

5. Duchowość samotnicza

- wspólnota jako sposób codziennego życia nie jest ważna
- w samotności jest droga do świętości

Dwa oblicza samotności:

1. Człowiek na pustyni nie musi walczyć o wzrok, słuch, język. Walczy tylko o serce. (na pustyni jest łatwiej)
2. Pośród ludzi człowiek walczy o świętość z ludźmi, a na pustyni walczy z demonami. (na pustyni jest trudniej)

6. Duchowość walki z demonami

- mnich wychodził na pustynię, aby walczyć z demonami

c. d. Duchowość ojców pustyni

Początki kierownictwa duchowego

- była zasada, że młody człowiek na pustyni musi mieć mistrza
- młody człowiek sam szukał mistrza
- szczerłość wobec mistrza „Uczeń powinien wyjawic ojcom nawet ile kropli wody wypil”

Dwie formuly w byciu uczniem:

1. uczeń (stały) – absolutne posluszeństwo wobec mistrza
2. poszukiwanie u mistrzów jednorazowej rady (z tego rodziły się apoftegmaty)

Idea posluszeństwa

- relacja uczeń – mistrz doprowadziła do wytworzenia duchowej idei posluszeństwa
- idea posluszeństwa wzorzec dla: indywidualnej spowiedzi usznej oraz posluszeństwa wpisanego w reguły zakonne

Antoni - 1. List

- fundament** – życie jako oczyszczenie, aby dojść do Boga
- asceza ciała jest sposobem oczyszczenia (od ciała poprzez duszę i ducha)
- ograniczenie pokarmów osłabia ciało; im słabsze ciało tym mocniejszy duch
- nie ma walki ciało – dusza
- asceza nie jest przeciw ciału; jest oczyszczeniem ciała, aby zbliżyć się do ciała duchowego

Antoni wylicza trzy rodzaje gwałtownych poruszeń:

1. Osadzone w naturze ciała od pierwszej chwili stworzenia, ale występują wyłącznie za wolą duszy.
2. Gdy ktoś je i pije w obfitości. Naturalne poruszenia pobudzone przez łakomstwo.
3. Pochodzi od złych duchów, które kuszą przez zazdrość i starają się splamić tych, którzy wybrali celibat.

Oczyszczenie

samowola – odwrócenie się od Ducha, odrzucenie jego działania, Trzeba rozpoznawać namiętności osadzone z natury w członkach od stóp do głów i te który pochodzą z zewnątrz i powstały z samowoli.

Duch przywróci wzrokowi prawość

nakłoni ucho wyłącznie ku słowom przystojnym

nauczy język umiejętności oczyszczania się

u zdrowienie rąk, niegdyś poruszających się bezładnie

po rękach Duch oczyszcza brzuch, jeżeli chodzi o jedzenie i picie

o czyszczenie stóp, które niegdyś nie kroczyły w prawości

całe ciało przetwarza się w ten sposób , odnawia i wraca pod władzę Ducha

takie ciało otrzymało już cząstkę ciała duchowego, które winniśmy zyskać w chwili zmartwychwstania umarłych

Ewagriusz

Życie Ewagriusza: pierwsza połowa życia – miasto, ośrodki wykształcenia i kultury

Druga połowa życia – doświadczenie pustyni, spisał i uporządkował doświadczenie duchowe mnichów pustyni. Opisał działanie demonów – 8 duchów (myśli) nieczystych.

8 duchów (myśli, logosmoi) nieczystych:

1. obżarstwo
2. nieczystość
3. chciwość
4. gniew
5. smutek
6. acedia
7. próżność
8. pycha

8 duchów Ewagriusza przeniesiono na Zachód (Jan Kasjan) i weszły do praktyki katechetycznej.

7 grzechów głównych:

1. pycha (superbia)
2. chciwość (avaritia)
3. nieczystość (luxuria)
4. zazdrość (invidia)
5. nieumiarkowanie w jedzeniu i picciu (gula)
6. gniew (ira)
7. lenistwo (acedia)

saligia

Ewagriusz – 8 duchów

8 duchów (myśli, logosmoi) nieczystych: 1. obżarstwo, 2. nieczystość, 3. chciwość, 4. gniew, 5. smutek, 6. acedia, 7. próżność, 8. pycha

- odzwierciedlenie antropologii Ewagriusza
- kolejność jest od dołu ku górze; złe myśli dotyczące ciała są pierwsze, ponieważ są najłatwiejsze do pokonania
- 1. obżarstwo, 2. nieczystość, 3. chciwość – myśli dotyczące ciała
- 4. gniew, 5. smutek – namiętności dotyczące niższej części duszy
- 6. acedia, 7. próżność, 8. pycha – to myśli najgroźniejsze, dotyczą wyższej części duszy i walka z nimi się nie kończy
- 8. pycha – najgroźniejsza ze wszystkich

Monastycyzm klasztorny (wspólnotowy)

Dwa nurty:

1. Pachomiusz, Benedykt
2. Bazyli, Augustyn

Pachomiusz

Życie

- ur. ok. 290 r. w górnym Egipcie
- w 312 r. został wcielony do wojska
- zostaje wzięty do niewoli; doświadcza miłosierdzia chrześcijańskiego
- nawraca się i zostaje mnichem na pustyni
- od ok 320 r. dołączają do niego inni
- w 324/325 nadaje ramy organizacyjne wspólnocie
- powstaje nowy rodzaj tekstu w tradycji chrześcijańskiej – reguła zakonna
- przez następne wielki klasztory pachomiańskie w Egipcie rozwijały się bardzo intensywnie
- w sensie materialnym tradycja pachomiańska zaniknęła
- w sensie duchowym tradycja pachomiańska zainspirowała zachodnie/benedyktyńskie linie monastyczne

Palladiusz

- Palladiusz przebywał w Egipcie i jako świadek naoczny dał opis tamtejszego życia monastycznego.

Zob. tekst nr 7

Pachomiusz i mnisi z Tabennesis

Reguła Pachomiusza

- na tekst reguły miał wpływ epizod wojskowy w życiu Pachomiusza
- Reguła stanowi zewnętrzne ramy dla życia we wspólnocie
- powstanie reguły – legenda według, której anioł dyktuje tekst Pachomiuszowi

c. d. Reguła Pachomiusza

- Reguła jest tekstem podstawowym dla życia klasztoru
- Reguła jest napisana w prostej formie: *tak ma być, a tak nie*
- Reguła zachowuje pewien poziom indywidualizmu: indywidualnie przydziela się ilość jedzenia, indywidualizacja praktyk postnych
- Reguła nie wskazuje specjalnych środków ascezy (ograniczenie ilości snu)
- środkiem postępowania w doskonałości jest posłuszeństwo Regule
- jest określony strój
- klasztor jest miejscem ludzi świeckich; komunia jest przyjmowana w soboty i niedziele
- istnieje pewna struktura w klasztorze (podział na grupy)
- wejście do klasztoru było zerwaniem więzi rodzinnych (55 – 57 punkt Reguły)
- duchowość klasztoru jest duchowością pustelniczą, wspólnota daje tylko pewne ramy zewnętrzne
- obowiązuje ciągle milczenie
- rytm dnia jest wyznaczony przez odmawiane modlitwy (wyznaczone są słowa modlitwy i pory ich odmawiania)
- klasztor pachomiański umożliwia życie pustelnicze tym, którzy są za słabi, aby robić to samodzielnie na pustyni
- klasztor stał się dobrze prosperującym gospodarstwem
- klasztor stał się miejscem najświętszym, zaczątkiem nieba
- nikt samotnie nie może opuszczać klasztoru, nie wolno jeść poza klasztorem

Hieronim

Opis życia mnichów pachomiańskich

Zob. Tekst nr 8

Bazyli i monastycyzm bazyliański

Życie i działalność

- 329 – 379 r., Pont Kapadocja
- Bazyli otrzymał chrześcijańskie wychowanie
- po powrocie ze studiów przyjął chrzest
- zaczyna prowadzić życie na pustyni (pobył z Grzegorzem z Nazjanzu na pustyni w Poncie)

- Dwa elementy odróżniające impuls duchowy Bazylego, od tego co było w Egipcie:
 1. wspólnota jest ważna (rozmowy)
 2. studium ksiąg
- w czasie pobytu na pustyni dla Bazylego pracą jest studium i pisanie
- wokół Bazylego w Poncie tworzy się stopniowo osada, gromadzą się ludzie, którzy chcą żyć według ducha Bazylego
- Bazyli nie stara się tworzyć struktur organizacyjnych dla wspólnoty
- Bazyli nie ingeruje w życie tych ludzi; odpowiada tylko na ich pytania i w ten sposób tworzy środowisko monastyczne
- w 370 r. zostaje biskupem Cezarei – kontynuuje sposób działania i troski o życie duchowe w okolicy
- z działalności Bazylego wyrasta tradycja bazyliańska -sednem tej tradycji są pisma Bazylego; są one nazywane regułami, ale ich charakter jest inny (odpowiedzi na pytania)
- tradycja bazyliańska jest żywa na wschodzi do dzisiaj
- kontynuatorem tej tradycji jest Augustyn
- monastycyzm bazyliański – najbardziej żywy do dziś monastycyzm wschodni

Reguły Bazylego

Zob. Tekst nr 9

- „Reguła dłuższa”; „Reguła krótsza”
- miłości do Boga nie trzeba się uczyć; jest czymś naturalnym dla człowieka podobnie jak stawianie pytań
- każdy człowiek ma swoją drogę do Boga; to co zewnętrzne jest wtórne
- cel: prowadzić, pomagać, ale należy pamiętać, że drugi człowiek i jego droga jest tajemnicą
- w Regule jest wiele szczegółowych rozstrzygnięć, ale są one poprzedzone pytaniem i mają charakter warunkowy
- wszystko przeniesione do ducha; jak najmniej prawnych (sztywnych) ustaleń; treści ściśle duchowe

Reguły

Pachomiusz

Reguła ujęta w formie regulaminu

- Reguła mówi, człowiek słucha; nie ma miejsca na pytanie
- nie ma bezpośredniego przywoływania tekstów Pisma Świętego

Bazyli

Reguła ujęta w formie pytań i odpowiedzi

- Reguła nie jest systemem, który dałoby się mechanicznie zastosować
- Bazyli dba o to, aby zacytować tekst Pisma Świętego w odpowiedzi

Augustyn – życie

Ur. 13.11.354 w Tagaście w Numidii. Matka Monika, Ojciec, poganin, Patrycjusz – uboższy urzędnik. Studia gramatyki w Tagaście i Madurze.

370 – studia retoryki w Kartaginie. Lektura Cyserona. Zamiłowanie do mądrości. Rozczarowanie lekturą Pisma. Fascynacja manicheizmem – *auditor*.

374 – Powrót do Tagasty. Nauczyciel gramatyki. Nauczyciel retoryki w Kartaginie. Wątpliwości wobec nauczania manichejczyków.

383 – Dyskusja z Faustusem manichejczykiem. Wyjazd do Rzymu. A. przyłącza się do wspólnoty manichejczyków.

Mediolan. Możliwość objęcia urzędu retora. A. słucha Ambrożego. Egzegeza alegoryczna daje klucz do przewyciężenia manichejskiej interpretacji Pisma. Krąg przyjaciół studiujących neoplatonizm (Augustyna wprowadza kapłan Symplicjanus).

„Bóg jako niezmiennie światło” (Wyzn 7, 10, 16-9) – platońsko uformowane chrześcijaństwo łacińskojęzyczne!!!

5.08.386 – Nawrócenie.

24-5.04.387 – Chrzest. Niedługo potem wyjazd do Rzymu. W Rzymie umiera Monika.

387 – Powrót do Afryki, do Tagasty. Życie we wspólnocie monastycznej. A. podróżując unika miast z wakatem biskupim.

391 – w Hipponie zgadza się pomagać greckojęzycznemu biskupowi Waleriuszowi. Świecenia kapłańskie.

395 – konsekracja na biskupa Hippony (na prośbę samego Waleriusza – jeszcze przed jego śmiercią – było to przeciwne kan. 8 z Nicei).

397-401 – *Confessiones*: „niespokojne jest serce...”.

404 – Synod w Kartaginie wzywa pomocy armii cesarskiej przeciw donatystom.

410 – Alaryk zdobywa Rzym. Fala uchodźców dociera do Afryki.

411 – Cesarz Honoriusz gromadzi biskupów katolickich i donatystycznych – *Collatio Carthaginiensis*. Przewodniczy prefekt Marcellinus. Oczywiście przyznaje rację katolikom.

411 – Synod w Kartaginie potępia Celestiusza – zwolennika Pelagiusza. (sam Pelagiusz został potępiony dopiero w 417 przez Innocentego I).

26.09.426 – A. wyznacza swego następcę - Herakliusza. *Retractationes*.

28.09.430 – Augustyn umiera w 14 miesiącu oblężenia Hippony przez Wandalów. Zaraz potem dociera zaproszenie cesarskie na Sobór w Efezie.

Augustyn - reguły

1. „Porządek klasztoru”

2. „Praeceptum”

nie mają bazylikańskiej struktury (pytanie – odpowiedź), ale zachowują elastyczność charakterystyczną dla Bazylego

- ogólność (nieostrość) zaleceń zbliża Regułę do Reguły Bazylego, a oddala od Reguły Pachomiusza
- u Augustyna wspólnota (klasztor) znajduje się w mieście, nie jest izolowany
- nie ma oddzielenia fizycznego od świata; wspólnota wchodzi do miast, do Kościoła
- do wspólnoty należą bogaci i biedni
- we wspólnocie możliwe są różnice pomiędzy członkami; tych różnic nie da się w klasztorze całkowicie wyeliminować
- klasztor – miejsce praktycznej realizacji braterstwa chrześcijańskiego

Wspólnoty augustiańskie

- Augustyn stworzył wspólnotę męską
- analogicznie organizował wspólnoty żeńskie
- w sensie instytucjonalnym domy zakładane przez Augustyna w Afryce przetrwały niewiele po jego śmierci
- w średniowieczu teksty reguł Augustyna wróciły do łask i stały się fundamentem reguły dominikanów, a wprost regułą zgromadzeń kanoników

Benedykt z Nursii

- ur. 480-90 w Nursii.
- studia *artes liberales* w Rzymie. Szybko je przerywa. Trzy lata przebywa w pustelni w Subiaco. Wspólnota monastyczna w Vicovaro prosi go o przewodniczenie im. Godzi się ale wkrótce rezygnuje i odchodzi z powrotem do pustelni. Jednak ma uczniów, którym organizuje życie monastyczne.
- zmuszony do opuszczenia Subiaco osiada z uczniami na Monte Cassino. Były tam jeszcze zamieszkałe świątynie pogańskie - zniszczył je.
- umiera ok. 547.

Reguła Benedykta

Zob. Tekst nr 10

- Ora et labora
- dość szczegółowo reguluje rytm życia (jest regułą w stylu podobną do Reguły Pachomiusza)
- bliższa Pachomiuszowi niż Bazylemu
- tekst przesycany duchowością i dojrzały w porównaniu z Regułą Pachomiusza
- posłuszeństwo regule fundamentalnym środkiem drogi do doskonałości
- dużo o pokorze (wzrastanie w doskonałości jest wzrastaniem o pokorze)
- posłuszeństwo Bogu (wymiar duchowy); posłuszeństwo przełożonemu i Regule (wymiar konkretny)
- posłuszeństwo – droga przewycięzania samowoli
- wyrzekanie się własnej woli
- dominacja modlitwy wspólnej
- umiarkowane ubóstwo: brak własności prywatnej, ale klasztor zapewnia pewien poziom życia
- nic o szczególnych praktykach ascetycznych
- wielka wartość milczenia
- przewiduje przyjmowanie dzieci do klasztoru
- mnich Benedykta ma słuchać i być posłusznym
- duchowość chrystocentryczna
- dla Zachodu Reguła Benedykta była nośnikiem chrześcijaństwa od V do X w.
- klasztor jest na pierwszym miejscu, a potem dopiero pustelnik; efekt – pustelnicy są na Zachodzie rzadkością (Wschód – anachoreta na pierwszym miejscu, a dopiero później klasztor)

Klasztory benedyktyńskie

- klasztory benedyktyńskie przeniosły ze starożytności do średniowiecza dziedzictwo kultury
- klasztory benedyktyńskie dawały zabezpieczenie
- w klasztorze obowiązywała zasada *ora et labora*, ale nie było zdefiniowane jaki miał być to rodzaj pracy (od początku, najczęściej praca nad księgami)
- Grzegorz Wielki (VI w.) jako biskup Rzymu starał się zapewnić rozwój klasztorom benedyktyńskim; to dzięki niemu ich reguła stała się dla świata zachodniego regułą dominującą
- klasztory benedyktyńskie stworzyły struktury kościelne w VII i VIII w. w Anglii

Duchowość benedyktyńska

Szukanie Boga

- szukanie Boga to cel życia benedyktyńskiego
- każdy aspekt życia jest nastawiony na szukanie Boga

Trzy wielkie cnoty

1. Posłuszeństwo

- „nie żyć według swojego uznania słuchając swoich pragnień i woli, lecz postępować według cudzego sądu i rozkazu, przebywając w klasztorze” (RB 5, 12.)
- Cnota centralna, prowadząca do Boga
- Rozdział 68 *Reguły* „O braciach, którym dano rozkaz niemożliwy do wykonania”

2. Milczenie

- nie chodzi o całkowite milczenie, a o ograniczenie się do tego, co niezbędne
- milczenie przysposabia mnicha nie tylko do rzeczy Boskich, ale i do ludzkich
- milczenie i mowa są dla zakonnika tak samo ważne
- milczenie ułatwia praktykowanie cnót (posłuszeństwa i pokory)
- cisza jest potrzebna by nawiązać kontakt z Bogiem

3. Pokora

- pokora jest „syntezą cnót chrześcijańskich w ramach życia zakonnego i klucz do doskonałości”
- jest u podstaw benedyktyńskiego ascetyzmu i duchowości
- dwanaście stopni pokory – tworzą jedna całość, która prowadzi do Boga
- wyraża się w posłuszeństwie

Duchowość benedyktyńska

Aspekty życia monastycznego

1. Liturgia

- Benedyktyni oddawali się trzem czynnościom: wspólne odmawianie officjum, czytanie i cicha modlitwa
- mnich = homo liturgicus
- godne sprawowanie liturgii jest dla Benedykta najczystsza formą apostołatu
- duch benedyktyński = duch liturgii

2. Praca

- rozdział 48 „O codziennej pracy ręcznej” - równowaga między pracą i modlitwą
- powinna harmonizować z pozostałymi elementami życia zakonnego

3. Życie wspólne

- wspólnota stworzona przez zewnętrzne ramy klasztoru, w tych ramach powstaje wspólnota szukająca Boga
- mnisi tworzą rodzinę (wzajemny szacunek, posłuszeństwo, wzajemna służba)

Pracowita bezczynność w życiu klasztornym

- klasztor benedyktyński to zamknięty świat, w którym człowiek się wycisza i zatrzymuje; nie ma się do czego spieszyć; żyje z Bogiem i pamięta o wieczności
- klasztor = otium

Augustyn – teologia dziewictwa

Od początku było dziewictwo męskie i żeńskie.

- męskie = bezżenność
- żeńskie – przeżywane intensywnie; miało istotny wymiar społeczny

Augustyn napisał pisma o dziewictwie. Sugeruje, że nie dotyczy to tylko kobiet, ale w praktyce cała symbolika odnosiła się do kobiet.

- Chrystus Oblubieniec dziewic (osobista, intymna więź z Chrystusem)
- Chrystus urodzony z dziewiczego łona (dziewictwo wyższa forma życia, życie podjęte z motywów nadprzyrodzonych)
- Kościół** powszechny jest dziewicą zaślubioną Chrystusowi (ci, którzy strzegą dziewictwa są godni wielkiego szacunku, dziewice w Kościele są znakiem dziewictwa Kościoła)
- Kościół jest cały dziewicą w duchu, ale nie cały w ciele
- Maryja = wzór dziewictwa (najpierw złożyła ślub dziewictwa, a potem została wybrana przez Boga na matkę Chrystusa; jedyna, która otrzymała dar dziewictwa i dar macierzyństwa)

Augustyn – teologia małżeństwa

małżeństwo jest dobre, naturalne i zamierzone przez Boga

- współżycie płciowe samo w sobie jest złe; jest usprawiedliwione ze względu na zrodzenie potomstwa
- Augustyn analizował opis stworzenia człowieka – Bóg stworzył człowieka i ustanowił sakrament małżeństwa. Działo się to przed grzechem. Po grzechu „Adam zbliżył się do małżonki”.
- cele małżeństwa: zrodzenie i wychowanie potomstwa oraz wierność małżeńska
- Augustyn bardzo rzadko używa słowa „miłość” w odniesieniu do małżeństwa
- początek małżeństwa = pożądliwość

Duchowa lektura Biblii

- Biblia Słowo Boga – fundament
- Słowa Pisma Świętego jako słowa modlitwy
- modlitwa słowami Psalmów
- krótkie zdania Pisma były powtarzane wielokrotnie jako samodzielna forma modlitwy (modlitwa Jezusowa, Różaniec)
- krótkie teksty jako środek walki z duchami

Podsumowanie starożytności

- duchowość męska (duchowość żeńska - Średniowiecze)
- stopniowa dominacja monastycyzmu (rozwijana była tylko duchowość monastyczna, a założenie było takie, że ona będzie promieniowała na resztę)
- indywidualizm na Wschodzie
- wspólnota, reguła na Zachodzie
- duchowość biblijna
- dwa modele duchowości kleru: ambrozjański (Zachód) i monastyczny (Wschód)

Duchowość średniowiecza

W średniowieczu na obszarze Europy zach. powstała kultura/ cywilizacja, którą nazywa się *christianitas* – oznacza fakt, że chrześcijaństwo i Kościół stały się fundamentem organizacji życia i całościowego spojrzenia na świat.

•Św. Romuald (Rawenna, zm. 1027)

Życie

•Wywodził się z rodu książęcego. Gdy miał 20 lat jego ojciec wyzwał na pojedynek i zabił swojego brata. Romuald czuje się zobowiązany, aby za ten czyn odpokutować. Został zakonnikiem. Pod wpływem wizji postanowił zostać mnichem do końca życia. Rozpoczyna życie samotnicze. Zaczynają się wokół niego gromadzić inni. Romuald organizuje wspólnotę według reguły św. Benedykta. Zakłada Kamedułów. Odżywa tradycja pustelnicza w zachodnim stylu.

•Cechy duchowości średniowiecza

1. pokuta zastępcza (idea obca starożytności)
2. otwartość na prywatne objawienia, mistycyzm, wizje
3. Eucharystia – akt osobistej pobożności kapłana; „prywatyzacja pobożności sakramentalnej”

Piotr Damiani o Romualdzie

„Sam św. Romuald – twierdzi św. Piotr Damiani – nie lubił celebrować Mszy w obecności osób, gdyż nie potrafił powstrzymać obfitych łez (...). Gdziekolwiek przyszło świętemu człowiekowi mieszkać, najpierw polecał w celu urządzić oratorium z ołtarzem, potem się tam zamykał i bronił dostępu” (*Via Romualdi*, roz. 31.)

c. d. duchowość średniowiecza

św. Piotr Damiani (Damian)

Życie

•Pochodził z rodziny ubogiej, wielodzietnej. Miał ciężkie dzieciństwo. Matka porzuciła go jako niemowlę. Jego starszy, przybrany brat kazał mu paść świnie. Udało mu się zacząć studia w Rawennie i przyjął święcenia kapłańskie. Damian wstępuje do Kamedułów. Zakłada kolejne klasztory, które przyjmują regułę napisaną przez niego. Jednak jego linia klasztorna nie utrzymała się. Damian został wciągnięty w struktury kościelne.

•Cechy duchowości średniowiecza

1. teoria męczeństwa miłości (biczowanie ciała)- ból fizyczny (idea obca starożytności)

„Gdy ręka oprawcy zaprzestaje biczowania, nic nie stoi na przeszkodzie, by święta pobożność sama sobie razy zadawała, aby w ten sposób mieć udział razem ze świętymi męczennikami. Albowiem gdy dobrowolnie własnymi rękami w obecności Boga biczuję, okazuję gotowość na męczeństwo, gdyby się zjawił oprawca. Skoro ta kara jest mi tak słodka dla miłości Chrystusa, kiedy aktualnie nikt mi jej nie wymierza, to z jakim usposobieniem byłaby przyjęta, gdyby jej dokonywał prześladowca?” (Piotr Damiani, Listy VIII, 27: 144, 416BC.)

2. średniowiecze koncentruje się na emocjach; w cierpieniu wyraża się miłość do Chrystusa

3. dążenie do doskonałości polegało na wyszukiwaniu coraz większej ilości zadawanego sobie bólu (włosiennica)